

MIKKO LEINONEN

Vastine Salmelalle

Ajattelin, ettei olisi aivan tavatonta kommentoida¹ Mikko Salmelan väitöskirjastani² laatiman lausunnon eräitä kohtia, jos aiheella voisi olla yleisempää filosofista kiinnostavuutta ja vaikuttavuutta suomalaisen filosofian tutkimukselle. Korostan, että 1900-luvun alkupuolen suomalaisen filosofian johtavan tutkijan, HY:n käytännöllisen filosofian dosentti Salmelan perehtynyttä työskentelyä väitöskirjani tarkastajana ja vastaajattajana pidän varmasti parhaana toteutuneena mahdollisuutena. Oikeimmin olen Salmelalle hänen tutkimukselleni perustoja tuottaneesta työstä suomalaisen fi-

losofian parissa samoin hänen asiantuntevasta lausunnostaan kritiikkeineen hyvin kiitollinen.

Eino Kailan filosofiakäsityksen soveltumattomuus arvokannanottoihin

Salmela esittää lausunnossaan Eino Kailan arvoja koskevan ajattelun tulkintoihini liittyvän ongelmia. Näkökulmani Kailan arvoja koskevan ajattelun osalta toivon tulevan laajemminkin suomalaisesta filosofiasta kiinnostuneille selvemmäksi, jos kuvaan taustoja ja lähtökohtia, joita olen Kailan tuotantoa tutkiessani omaksunut.

Eino Kailan tuotannon *arvokannanottoja* – elämänkatsomuksellisine ja metaeettisine olottuvuuksineen – voi arvioida suhteessa Kailan *filosofiakäsityksessään* edustamaan tieteellisyyden vaatimukseen *yhteen soveltumattomiksi* (puitteet ylittäviksi, myös *loogisesti* inkonsistentiksi). Kannatankin suomalaisen filosofian lähihistorian tutkimuksessa Eino Kailan tuotannon *arvoja koskevan ajattelun* huomioimista yhteen soveltumattomaksi tämän tiedestatukseen kiinnittyneeseen *filosofiakäsitykseen*. Kailan *filosofiakäsityksen* ja sen arvokannanottoja sisältävien tuotannonosien inkonsistenttisuuden taustalla olen viitannut suomalaisessa aikalaisfilosofiassa Erik Ahlmanin esittämään huomioon modernin länsimaisen tieteen rajoittumisesta *teoreettis-kognitiiviseen*. Tämä Ahlmanin huomio, jonka mukaan tieteeltä on leikattu pois mahdollisuus lausua *arvokannanottoja* esimerkiksi *arvopreferenssien* esittämisenä, vaikuttaa minusta – vaikkei ongelmattomalta – kuitenkin periaatteellisesti hyväksyttävältä *tieteen ja aksiologisen selittämisen* keskinäisiä rajoja eriyttävältä filosofiselta jäsenykseltä.

Olenkin pyrkinyt tuomaan esille Eino Kailan arvoja koskevan ajattelun *problemaattisuutta* suhteessa tämän *filosofiakäsitykseen* ja filosofi-identiteettiin. Kailan voi *filosofiakäsityksessään* eksplisiittisesti osoittaa olleen tieteseen ja tieteellisyyteen sitoutunut, tieteellisyyden puitteissa *monistista maailmankuvausta* tavoitellut *tieteellinen filosofi*. Kailaa voisi kutsua hänen *invarianssin* käsitettään soveltaen ehkä myös *invarianssifilosofiksi*. Huomattakoon, että *Inhimillisessä tiedossa* (1939) Kaila rajoittaa kaiken tietämisen invariansseihin. Kaila itse kirjoittaa *filosofiakäsityksensä* esimerkiksi seuraavaa:

”Filosofia on tieteellisen ajattelun alfa ja omega, sen alku ja loppu. [...] Filosofiaa voidaan siis harjoittaa vain tieteiden kautta ja niiden pohjalla.” (*Nykyinen maailmankäsitys* 1929, 161)

”Siinä määrin kuin filosofia aikoo tulla katsotuksi tieteeksi, pitää sen koostua joko faktuaalisista väitteistä tai loogisesta kalkyylistä tai kummastakin – kaikki muu on, kuten Hume sanoo sofismeja ja illuusioita.” (*Über das System der Wirklichkeitsbegriffe: Ein Beitrag zum logischen empirismus* 1936; Kaila 1936/1979; suomennos M.L.)

Suomalaisessa aikalaisfilosofiassa Erik Ahlmanin ajatteluun viitaten voikin esittää, ettei modernin länsimaisen tieteen *teoreettis-kognitiiviseen* rajoittuvaan *käsitteistöön* kuulu *arvokäsitteitä*. Siten jopa arvokäsitteisiin nojautuva metaeettinen arviointi ja positioiden ottaminen voi olla nähtävissä tieteen kanssa yhteen sopimattomaksi³: tiede rajoittuu *teoreettis-kognitiiviseen* sekä selityksissään että käsitteistöössään. Ahlman kirjoittaa tästä jyrkimmin (joskaan ei aina aivan johdonmukaisesti) teoksessaan *Olemassaolon ”järjellisyys” arvometafyysillisenä ongelmana* (1938):

”Huomattakoon tarkoin, minkä luonteista tieteen indifferentismi on. Se on tavallaan kyllä ’yhden-tekevänä’ pitämistä, mutta ei suinkaan niin käsitettynä, että ’yhden-

tekeväisyydestä’ voitaisiin tehdä mitään muita johtopäätöksiä kuin se tautologinen, ettei tiede puutu mihinkään arvo- tai normikysymyksiin. [...] Voidaan epäillä, tokko ankarasti tieteelliseltä, kaikki aksiologiset merkitykset poiseliminoivalta kannalta edes käy sanominen: aistillisesti mieluisa tuntuu alempiarvoiselta kuin esteettisesti kaunis, sillä teoreettis-kognitiivisessa terminologiassa ei voi olla sellaista sanaa kuin esim. kaunis. Kaunis on nim. samaa kuin esteettisesti arvokas, ja arvokas on aksiologinen käsite. [...] [O]n selvää, että teoreettiselta kannalta katsoen on olemassa yhtä vähän vastuunalaisuutta kuin vapautta vastuunalaisuudesta. Vastuunalaisuus on arvokäsite, joka ei kuulu tieteseen.”

Eino Kailan tuotannon arvoja koskevan ajattelun yhteen soveltumattomuutta suhteessa tämän tieteen statuksen filosofialta edellyttäneeseen *filosofiakäsitykseen* ei ole riittävästi nostettu esille suomalaisen filosofian lähihistorian tutkimuksessa.⁴

Syvähenkkinen elämä, suomalaista arvofilosofiaako?

Edellä kuvaamani Eino Kailan tiedestatusta edellyttäneen *filosofiakäsityksen* ja tämän tuotannossa tavattavien arvokannanottojen inkonsistenttisuuden tietoisemmän tai tiedostamattoman *siivuttamisen* makua on mielestäni nähtävissä esimerkiksi professori Ilkka Niiniluodon muotoilussa Eino Kailan *”syvähenkisestä filosofiasta”*.⁵ Huomattakoon, että jatkosodan ajan YLE-eetteriin alkujaan lähetettyjä ”syvähenkisiä keskustelujä” Kaila kommentoi runoudeksi.⁶ Olen kritisoinut suomalaisen filosofian lähihistoriankirjoitusta myös siinä, että *Suomen tieteen historiassa* (2000) (artikkelissa Filosofia) *Syvähenkkinen elämä* -teos esitellään Kailan *”arvofilosofiseksi pääteokseksi”*. Kailan tuotannossa ei ole olemassa arvofilosofisten teosten *corpusta*, jonka *pääteokseksi* *Syvähenkkinen elämä* Niiniluodon viittaamalla tavalla voitaisiin irrottaa.

Lausunnossaan Salmela esittää yhtyvän pitkästi *Syvähenkkinen elämän* statusta *suomalaisena arvofilosofiana* kyseenalaistavaan kritiikkiini. Salmelan mukaan tätä kritiikkiä voitaisiin kuitenkin ehkä perustella paremmin osoittamalla, että *Syvähenkisessä elämässä* kyseessä on *kömpelöä arvofilosofiaa*, kuin ettei kyseessä ole filosofia lainkaan. Korjattakoon väärä käsitys. En kannata, että *Syvähenkistä elämää* ei voitaisi lainkaan lukea *filosofiana*. Mielestäni teosta voi lukea filosofiana monienkin *filosofiakäsitysten* puitteissa, vaikkei teos Kailan *oman* *filosofiakäsityksen* puitteissa filosofian edellytyksiä täyttäneenä.

Rohkenen kuitenkin vastustaa *Syvähenkkinen elämän* kategorisointia Niiniluodon tavoin *arvofilosofiaksi*. Filosofisen tuotannon *arvofilosofiaksi* tai *arvofilosofiseksi tutkimukseksi* nimeämistä pidän rajattuna, nähtävästi rajoitetumpana kuin ainakin Niiniluoto. Ymmärrän voitavan ajatella, että arvofilosofiaksi olisi saatava vapaahkosti nimittää vaihtelevaa ja laajahkoa kirjoa tuotantoa, jossa esiintyy arvopohdintoja, arvonäkökulmia ja niin edelleen. Tässä olen itse toisella kannalla.

Eräksi tueksi näkemykselleni *arvofilosofian* rajoi-

tetusta merkityksestä tahdon viitata valittuun tekstiotteeseen suomalaisen filosofian lähihistoriasta. Ote liittyy viimeistään 1930-luvun taitteessa suomalaisessa akateemisessä filosofiassa aloitettuun *arvo-* ja *käytännöllisen filosofian alasarjoon*. Helsingin yliopiston filosofian professuuria tavoitellut Eino Kaila ajoi tuolloin nk. *uuden filosofisen metodin* nimissä irrottautumista filosofian nk. *traditionaalista menetelmästä*. Kailan voikin nähdä asetaneen ajan akateemiselle kulttuurille ominaisen *arvofilosofian* ja *käytännöllisen filosofian* tutkimuksen – osana nk. ”litterääristä” filosofiatutkimusta – edustamansa ”uuden metodin” taantumukseksi vastavoimaksi.

”Filosofisen tutkimuksen uusi metodi. [...] Kysymyksessä on itse asiassa periaatteellinen ratkaisu siihen nähden, mikälaista metodia filosofisessa tutkimuksessa on noudatettava, sitäkö traditionaalista metodia, jonka tyyppillisiä edustajia ovat, filosofisen peruskannan erilaisuudesta huolimatta, esim. prof. Bauch ja Salomaa, vai sitä meillä toistaiseksi verraten vähän tunnettua uutta metodia, jota minulle on kunnia edustaa. [...] Vuona 1923 julkaisi prof. Bauch teoksansa *Wahrheit, Wert und Wirklichkeit*, v. 1926 tri Salomaa kirjansa *Totuus ja arvo*. Miltei joka vuosi ilmestyy Saksassa suunnilleen tämännimisiä laajoja esityksiä *’Gewissheit und Wahrheit, Wahrheit und Wirklichkeit j.n.e.’*, joissa vielä verraten lukuisat *traditionaalisen metodin kannattajat pohtivat suunnilleen samaa aihepiiriä*. Näille esityksille on luonteenomaista, että ne ovat *Standpunkterörterungen* ’kuten eräs uuden metodin kannattaja ne kerran karakterisoi’. Vaihtelevista peruskatsomuksista lähtien niissä ’otetaan kanta’ kaikkiin asianomaisiin traditionaalisen alalla esitettyihin mielipiteisiin ja teorioihin nähden, niiden joukossa myös sellaisiin, joilla kaikki myöntävät nyttemmin olevan vain historiallista merkitystä ’kuten esimerkiksi *Abbildtheorie der Wahrheit* yms.’. *Mistään tutkimuksen kiistämättömästä edistymisestä ei voi puhua*. Tieteellinen asennoitus on tällöin tuiki toinen kuin esim. luovan yksityistieteellisen tutkimuksen alalla. Jälkimmäisellä alallahan – ellei ole kysymys oppikirjan tai käsikirjan luonteisesta esityksestä – lähdetään määrätysti, mahdollisimman täsmällisesti formuloiduista kysymyksistä, joihin tutkija arvelee voivansa tosiseikkojen ja uusien aatteiden avulla luoda uuta valoa. Sen sijaan saa traditionaalisen metodin mukaan sepitetyistä filosofisista esityksistä usein sen vaikutelman kuin ei olisi esittäjän tarkoitukseen *konkreettisesti ja määrätietoisesti viedä tutkimusta eteenpäin*, vaan ainoastaan määrätä ’oma kanta.’ Koko *tieteellinen inspiratio on siis niinsanoakseni litteräärinen eikä asiallinen*.” (Kaila 1930; korostus M.L.)

Suomalaisen filosofian nykytutkimuksessa tavattavaa *Syvähenkisen elämän* ja sen kirjoittajan liittämistä merkittäväksi osaksi suomalaista käytännöllistä- ja arvofilosofiaa rohkenen kritisoida tarkoitushakuiselta haiskahtavaksi historia-narratiiviksi tai historia-projektiksi. Myöskään se ei tee oikeutta suomalaisen filosofian lähihistoriassa tavattavalle arvofilosofian tutkimukselle ja tuotannolle, pääedustajinaan ja aikalaiskannattelijoinaan J. E. Salomaa ja Erik Ahlman. Oikeimmin ajan arvofilosofiselle tutkimukselle tyyppillisten sisällöllisten ja muodollisten piirteiden puuttuminen samoin kuin intellektuaalis-historiallisten aikalaistekijöiden entistä subtiilimpi huomioonottaminen – kuten esimerkiksi Kailan ajaman ”uuden” ja ”traditionaalisen metodin” vastakkainasettelun esiin nostaminen – puoltavat *Syvähenkisen elämän* paremmin sijoittamista muualle kuin suomalaisen arvofilosofian tuotannon nimiin ja puitteisiin.

[...]

Viitteet

- 1 Tässä julkaistaan Leinosen kommenttien alkukolmannes, kommentit kokonaisuudessaan portaallissa <http://www.filosofia.fi>. Toim. huom.
- 2 Ks. Leinosen *lectio*, Salmelan lausunto ja keskustelu *niin & näin*, 2/2008. Toim. huom.
- 3 Siitä, onko metaetiikka tai esimerkiksi suomalaisen filosofian lähihistoriaan merkittävänä liittyvä *deontisen logiikan* kehittäminen ja tutkimus *tiedettä*, voisi virittää enemmänkin keskustelua myös suomalaisessa filosofiyhteisössä. Itse pidän mahdollisena – esimerkiksi Ahlmanin tuotantoon viitaten – puolustaa näkemystä, jonka mukaan kummankin status tieteenä on kyseenalaista.
- 4 Näin, vaikka alan johtava tutkija Mikko Salmela onkin jo nostanut esille kysymyksen esimerkiksi *Syvähenkisen elämän* metafilosofisesta problemaattisuudesta. Salmela on myös huomauttanut Kailan (ja von Wrightin) tuotannolle ominaisesta ”juhlapuheobjektivismista” ed. tuotannon arvo-objektivistisina muotoiluina ilman varsinaisia filosofisia perusteluyrityksiä tai kytentäpyrkimyksiä muuhun filosofiatuotantoon. (Katso tästä Salmela 1998).
- 5 Katso tästä Ilkka Niiniluodon johdantoa (1986): *Ajatuksen levottomuus: Eino Kailan syvähenkinen filosofia. Johdanto teokseen Syvähenkinen elämä*.
- 6 ”Kun *Syvähenkisen elämän* kirjoittaja lahjoitti tämän teoksen erälle ystävälleen, hän lausui: ”Tämä on nyt sitä runoutta.” (Haavio 1960)